

ปัญหาความรับผิดในทางละเมิดเกี่ยวกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ¹

ภัทราวดี จินาอ่อน²

จากการศึกษาปัญหาความรับผิดในทางละเมิดเกี่ยวกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความรับผิดในทางละเมิด โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ ซึ่งในปัจจุบันการก่อสร้างในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นการก่อสร้างในที่สาธารณะซึ่งเป็นงานก่อสร้างที่รัฐจัดทำขึ้นเพื่อบริการสาธารณะตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนรวม รัฐจะดำเนินการก่อสร้างผ่านหน่วยงานของรัฐ โดยอาศัยการดำเนินงานจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งการก่อสร้างเพื่อบริการสาธารณะทำให้ส่งผลกระทบต่อบุคคลภายนอกได้รับความเสียหายเดือดร้อน ดังนั้น เมื่อประชาชนได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดของรัฐ หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลภายนอก โดยมีกรณีที่หน่วยงานของรัฐได้กระทำละเมิดต่อบุคคลภายนอกที่เกิดจากการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ ยกตัวอย่างเช่น เหตุการณ์เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2565 ได้มีชิ้นส่วนโครงสร้างสะพานกลับรถ ซึ่งอยู่ระหว่างการก่อสร้างน้ำหนักกว่า 5 ตัน บริเวณถนนพระราม 2 ขาเข้ากรุงเทพฯ หน้าโรงพยาบาลวิภาวดี จังหวัดสมุทรสาคร ถล่มทับรถยนต์ 3 คัน ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บ และผู้เสียชีวิต 2 คน เหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความสะเทือนขวัญให้แก่ผู้ใช้รถใช้ถนนเป็นอย่างมาก และยังมีอีกหลาย ๆ เหตุการณ์ที่บุคคลภายนอกได้รับความเสียหายจากการก่อสร้างในที่สาธารณะ โดยจะเห็นได้ว่าจะเกิดเหตุการณ์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข

จากการศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความรับผิดในทางละเมิดเกี่ยวกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ มีประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาประการแรก คือ ปัญหาการคุ้มครองสิทธิประชาชนในการดำเนินการกรณีที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดของรัฐ จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์และคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดทางละเมิดมีหน้าที่พิจารณาคำขอชดเชยค่าสินไหมทดแทน

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาความรับผิดในทางละเมิดเกี่ยวกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสวรรค์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ประโมทย์ จารุณิล และรองศาสตราจารย์ ดร.ปวีตร เลิศธรรมเทวี

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยหลักเกณฑ์การปฏิบัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ในหมวด 2 กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำละเมิด ต่อบุคคลภายนอก โดยข้อ 33 ระบุไว้ว่า เมื่อได้รับคำขอให้หน่วยงานของรัฐชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามข้อ 32 และหน่วยงานของรัฐที่ได้รับคำขอไว้เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องตน ให้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการต่อไปโดยไม่ชักช้า เป็นกรณีที่ถูกกฎหมายให้อำนาจหน่วยรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดสามารถที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อดำเนินการสอบสวนตามคำร้อง ซึ่งคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นเป็นชุดเดียวกันกับคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดชอบทางละเมิด โดยในทางปฏิบัติการแต่งตั้งคณะกรรมการทั้ง 2 คณะ จะเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกัน ซึ่งกรณีที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดเดียวกันนั้น มีผลทำให้การพิจารณาอาจไม่เป็นกลางได้

ประเด็นปัญหาประการที่สอง คือ ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะนั้น รัฐได้มีมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างของรัฐตามหนังสือเวียนของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นร 0205/ว 84 ฉบับลงวันที่ 28 มิถุนายน 2543 ซึ่งในหนังสือฉบับดังกล่าวระบุเพียงมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างของรัฐที่เน้นความปลอดภัยและสุขภาพ อนามัยในการทำงานแก่ลูกจ้างหรือผู้ปฏิบัติงานในโครงการของรัฐ โดยคณะรัฐมนตรีมีข้อเสนอแนะขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ตามข้อ 1.3 นั้น ทำให้เห็นได้ว่า ระบบการจัดการความปลอดภัยในการทำงานก่อสร้างนั้นเป็นเพียงมาตรการ จึงไม่มีสภาพบังคับและไม่มีโทษทางอาญา จึงเกิดการละเลยไม่ปฏิบัติตามส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุตามมา และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือรัฐไม่มีการกำหนดเรื่องมาตรการที่เกี่ยวกับความปลอดภัย และสุขภาพอนามัยของบุคคลภายนอกไว้แต่อย่างใด ประกอบกับพระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. 2554 ได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการวางมาตรการควบคุม กำกับ ดูแล และบริหารจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานอย่างเหมาะสม สำหรับป้องกัน สงวนรักษาทรัพยากรบุคคลอันเป็นกำลังสำคัญของชาติ ซึ่งในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่ได้กำหนดให้คุ้มครองในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรือความเสียหายแก่บุคคลภายนอกไว้แต่อย่างใด ทำให้เมื่อเกิดเหตุขึ้นบุคคลภายนอกจึงไม่ได้รับความคุ้มครอง โดยในการจัดระบบความปลอดภัยพื้นฐานในการก่อสร้างถูกละเลย ขาดความสนใจ และเอาใจใส่จากผู้ดำเนินการก่อสร้างรวมถึงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ทำให้ประชาชนจำนวนมากยังเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายจากการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ รวมถึงยังไม่มีมาตรการการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม จนเป็นต้นเหตุที่มาของการเกิดอุบัติเหตุและโศกนาฏกรรม และยังคงเกิดซ้ำ ๆ ดังนั้นหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องนอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการทำงานต่าง ๆ ของงานก่อสร้างที่มีแล้ว จำเป็นต้องกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการประสานการทำงานร่วมกันในการ

ดำเนินงานก่อสร้าง ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยหน่วยงานรัฐต้องเข้ามากำกับ ดูแลการทำงานของลูกจ้างด้วย ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มี การให้ความสำคัญกับการจัดการความปลอดภัยของบุคคลภายนอกที่อาจได้รับความเสียหายจากการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ

ประเด็นปัญหาประการที่สาม คือ ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการในการเยียวยาผู้เสียหายที่ถูกกระทำละเมิด จะเห็นได้ว่าเมื่อมีประชาชนได้รับความเสียหายจากการก่อสร้างในพื้นที่สาธารณะ ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ถูกกระทำละเมิด หน่วยงานรัฐจะต้องชดเชยเยียวยาในความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยการใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย โดยมีวิธีการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา ในการที่จะได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐในเรื่องของค่าตอบแทนค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี ดังนั้นผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากรัฐ ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 คือ สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาในการที่จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐซึ่งผู้เสียหายที่มีสิทธิจะได้รับค่าตอบแทนตามกฎหมายดังกล่าวจะต้องเป็นบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตร่างกาย หรือจิตใจอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่นโดยที่ตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยในการกระทำความผิดนั้น ดังนั้นหากว่าผู้เสียหายมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยในการกระทำความผิด ผู้เสียหายก็ไม่มีสิทธิที่จะขอรับค่าตอบแทนนี้ได้เลย ทั้งนี้แม้ว่าผู้เสียหายจะได้รับค่าตอบแทนจากรัฐตามกฎหมายดังกล่าวแล้วก็ไม่เป็น การตัดสิทธิผู้เสียหายที่จะพึงได้ตามกฎหมายอื่นอีก ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมาตรการในการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายที่ถูกกระทำละเมิด เนื่องจากในกระบวนการเยียวยาต่าง ๆ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก โดยแต่ละหน่วยงานมีกฎหมายที่ใช้บังคับซึ่งกำหนดสัดส่วนเงินชดเชยหรือเยียวยาและกระบวนการที่ต่างกัน เป็นสาเหตุให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ กฎหมายหรือระเบียบของแต่ละหน่วยงานมีฐานอำนาจตามกฎหมายแต่ละฉบับที่ออกต่างกรมต่างวาระ โดยบางฉบับออกห่างกันเป็นเวลานาน โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาหลายหน่วยงาน แต่ไม่มีศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ ทำให้แต่ละหน่วยงานไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลระหว่างกันได้ ประชาชนต้องให้ข้อมูลซ้ำหลายครั้งต่อทุกหน่วยงานที่ไปขอรับการเยียวยา ทำให้การดำเนินการขาดความคล่องตัวและไม่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ทั้งนี้ยังเป็นเหตุให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาที่ล่าช้า

จากการศึกษาปัญหาความรับผิดชอบในทางละเมิดเกี่ยวกับการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการคุ้มครองสิทธิประชาชนในการดำเนินการกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากการกระทำละเมิดของรัฐ

ขอเสนอแนะว่าควรให้มีการเพิ่มเติม ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยหลักเกณฑ์การปฏิบัติ เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ข้อ 33 โดยกำหนดให้ชัดเจนในเรื่องหลักเกณฑ์และ คุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดชอบทางละเมิดที่มีหน้าที่ พิจารณาคำขอชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดชอบทางละเมิดที่มีหน้าที่ พิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับผู้ต้องรับผิดชอบและจำนวนค่าสินไหมทดแทน กรรมการแต่ละคณะจะต้องไม่ เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการชุดหนึ่งชุดใด โดยบัญญัติเพิ่มเติมเป็น ข้อ 33/1 ว่า “การแต่งตั้ง คณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดชอบทางละเมิดที่มีหน้าที่พิจารณาคำขอชดใช้ค่าสินไหมทดแทน และ คณะกรรมการสอบข้อเท็จจริงความรับผิดชอบทางละเมิดที่มีหน้าที่พิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับผู้ต้องรับผิดชอบ และจำนวนค่าสินไหมทดแทน โดยห้ามมิให้คณะกรรมการทั้งสองคณะเป็นบุคคลเดียวกัน และในแต่ละ คณะให้มีนิติกรหรือผู้ได้รับปริญญาทางกฎหมายหรือผู้ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรความรับผิดชอบ ทางละเมิดของเจ้าหน้าที่เป็นกรรมการร่วมด้วยอย่างน้อยหนึ่งคน ”

2. ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ

ขอเสนอแนะว่าควรให้มีการกำหนดมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในบริเวณที่สาธารณะ หรือข้อปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องความปลอดภัยของบุคคลภายนอก โดยให้จัดทำเป็นระบบการจัดการความ ปลอดภัยในการก่อสร้างในบริเวณที่สาธารณะ

3. ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการในการเยียวยาผู้เสียหายที่ถูกกระทำละเมิด

ขอเสนอแนะว่าควรให้มีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นศูนย์กลางที่มีหน้าที่ดูแล เยียวยาผู้เสียหายในทุกกรณี โดยแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเยียวยาความผู้เสียหายที่เกิดจากการกระทำละเมิดขึ้นมาเพื่อเป็นผู้พิจารณา เยียวยาความเสียหาย ให้คณะกรรมการมีหน้าที่พิจารณาการกระทำที่เกิดขึ้นว่าเหตุเกิดจากการกระทำของรัฐ จริงหรือไม่ เมื่อพิจารณาแล้วได้ผลอย่างไรให้แจ้งผลไปยังหน่วยงานต้นสังกัดที่กระทำละเมิดโดยเร็ว โดย องค์กรดังกล่าวนี้ให้จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรอิสระ และให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล ซึ่งแต่ละหน่วยงาน ไม่มีสิทธิเข้ามาแทรกการดำเนินงานขององค์กรนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นกลางในการวินิจฉัยและมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

กรมบัญชีกลาง. คู่มือการปฏิบัติงานด้านความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2556).

เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. (กรุงเทพฯ : จีรัชการพิมพ์, 2549).

เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์. หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558).

จิตติ ดิงศภัทย์. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย. พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552).

จิต เศรษฐบุตร. หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด. พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553).

จิต เศรษฐบุตร. หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด. พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่และความรับผิดชอบของ รัฐโดยปราศจากความผิด. พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2554).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 22 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558).

ชูศักดิ์ ศิรินิล. ตำราประกอบการศึกษากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526).

ชัยเชษฐ พรหมศรี. การบริหารความเสี่ยง. (กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2550).

ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. ทฤษฎีความรับผิดชอบทางอาญา. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2557).

นิชากมล ดันตวิณชานนท์. เศรษฐศาสตร์การประกันภัย. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : ทีพีเอ็นเพลส, 2548).

ถาวร เชาวน์วชิรัตน์. ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายประเภท Mala Prohibita. (กรุงเทพฯ : สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคดีแพ่ง, 2556).

พจน์ ปุ่มปากม. คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยละเมิด. (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษา กฎหมายแพ่งเนติบัณฑิตยสภา, 2525).

ไพจิตร ปุญญพันธ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด. พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : นิติธรรม, 2538).

วาริ นาสกุล. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิบูลย์กิจการพิมพ์, 2544).

วาริ นาสกุล. คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่งลาภมิควรได้. (กรุงเทพฯ : จีรัชการพิมพ์, 2553).

วิษณุ วรรณุญ, ปิยะศาสตร์ ไชวพันธ์ และเจตน์ สดาวรศิลป์. ตำรากฎหมายปกครองว่าด้วยกฎหมายปกครองทั่วไป. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2551).

วรวิทย์ ทวาทสิน. “กฎหมายปกครองของประเทศฝรั่งเศสกับระบบจารีตประเพณี” ในคู่มือการศึกษาวิชากฎหมายปกครอง. (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2547).

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง : หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546).

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง : หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง, แก้ไขเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549).

ศักดิ์ สนองชาติ. คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยละเมิดฯ. (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2540).

สุขุม ศกุนติย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด. (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2546).

สุขุม ศกุนติย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด. (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2553).

สำนักงานศาลปกครอง. แนวคำวินิจฉัยคดีปกครองเกี่ยวกับการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่ : กรณีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ, กรุงเทพมหานคร, พ.พ.ร.ส. (2553).

วิทยานิพนธ์

กนกศักดิ์ พ่วงลาภ. ความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่: ศึกษากรณีการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่.

วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

คณศ เต็งสุวรรณ. ปัญหาการจัดระบบกฎหมายที่กำหนดความผิดอาญาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

ภคพร สุวรรณทัต. ความรับผิดชอบกฎหมายในความเสียหายที่เกิดจากผลิตภัณฑ์จีเอ็มโอ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545.

ศิริชัย วิชชุวัชรกร. ปัญหามาตรการบังคับทางปกครองในกรณีความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2555.

สุจิน ชื้อสุวรรณ. ความรับผิดชอบละเมิดของข้าราชการ. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต. นิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

อรรถสิทธิ์ กันมล. ปัญหาการนำโทษทางปกครองมาใช้ควบคู่กับโทษทางอาญา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.

รายงานการวิจัย

กฤษณ์ วสินนท์. **มาตรการบังคับทางปกครอง : ศึกษากรณีการแยกการปรับทางปกครองออกจากโทษปรับทางอาญาของประเทศฝรั่งเศส**. ร่างรายงานการวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการ, 2547.

วิสูตร วัจนะเสถียรกุล. **ความรับผิดชอบทางละเมิดของฝ่ายปกครองและการฟ้องคดีเกี่ยวกับความผิดทางละเมิดของฝ่ายปกครอง**. สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. **รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง วิถีปฏิบัติราชการทางปกครองในระบบกฎหมายเยอรมัน**. (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2548).

สุรพล นิติไกรพจน์. **รายงานการวิจัย เรื่อง หลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศส**. (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลปกครอง, 2545).

วารสาร

จิต เศรษฐบุตร. “กฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวล”, **วารสารนิติศาสตร์**, (เล่ม 3 ตอน 2 กันยายน 2514)

เอกสารอื่นๆ

คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนาประเทศสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **รายงานการศึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดโทษอาญา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2547).

ภุริชญา วัฒนรุ่ง และกิจปติ ชินเบญจกุล. **เอกสารประกอบคำบรรยายปรัชญาและกฎหมายมหาชน**. หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตภาคพิเศษ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศุภวัฒน์ สิงห์สุวชัย. **บันทึกเสนอผลการศึกษาค้นคว้ากฎหมายต่างประเทศการใช้โทษทาง ปกครองและโทษทางอาญาควบคู่กันในระบบกฎหมายฝรั่งเศส**. เอกสารเสนอคณะกรรมการวิधिปฏิบัติราชการทางปกครอง เพื่อพิจารณาในการประชุมวันที่ 24 พฤศจิกายน 2547. (2547).

หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค 0410.2/ว12 เรื่อง **การกำหนดแบบคำขอและแนวทางการดำเนินการกรณีบุคคลภายนอกยื่นคำขอให้หน่วยงานของรัฐฯใช้ค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่** ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2558